

De auteur vergelijkt zijn taak in het begin van zijn boek met die van een rechter, die op grond van tegenstrijdig lijkende gegevens uiteindelijk een oordeel moet vellen (II). Rechtspraak behelst echter ook het onderzoek naar de feiten en het plaatsen van die feiten in een onderling verband. Pas na het bepalen van wat als vaststaand feit kan worden aangenomen, volgt dan het onderzoek naar motieven en naar verzachtende omstandigheden. Daarom verlangde ik al lezende naar meer en methodologisch beter gefundeerd empirisch onderzoek naar de dagelijkse praktijk van het politiewerk en naar de rol van de Schalkhaaragenten daarin.

Peter Romijn

L. Huyse, S. Dhondt, e. a., *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952* (Leuven: Kritak, 1991, 312 blz.).

Wegens de partijpolitieke geladenheid van het onderwerp werden er in het recente verleden in België heel wat mythes en flagrante onjuistheden verspreid over de draagwijdte van de repressie met betrekking tot de collaboratie uit de tweede wereldoorlog. In 1951 had de ULB-VUB rechtshistoricus J. Gilissen weliswaar een zeer degelijk statistisch onderzoek verricht maar deze resultaten drongen in de (Vlaamse) publieke opinie niet echt door. Dat Gilissen zelf krijgsauditeur was geweest, speelde daarbij waarschijnlijk een rol. Welnu, Huyse en Dhondt hebben ervoor gezorgd dat deze en andere conclusies niet meer in twijfel kunnen worden getrokken. Ze breidden immers het cijfermateriaal aanmerkelijk uit, bewerkten het met een computerprogramma en waar ze konden, nuanceerden ze de conclusies. Het staat nu onomstotelijk vast dat het aantal beschuldigingen in België inderdaad bijzonder hoog is geweest, maar dat het aantal straffen uiteindelijk 20% bedroeg. Wapendracht had het hoofdaandeel in de bestraffing; de politieke en intellectuele collaboratie gaf in ruim een vierde van de gevallen aanleiding tot veroordeling. Er kan evenmin nog ontkend worden dat er een grote ongelijkheid in de bestraffing van gelijksoortige delicten is geweest. De straffen waren het strengst onmiddellijk na de bevrijding en bij de terugkeer van de gevangenen uit de Duitse concentratiekampen. Het percentage gestraften van de economische collaboratie was ook klein in verhouding tot dat van de politieke collaboratie. Grote regionale verschillen in de gevangenisstraffen vallen eveneens op. Bijna elke rechtbank had terzake een eigen profiel. In navolging van Gilissen betogen Huyse en Dhondt ten slotte ook dat er geen sprake is geweest van een opzettelijk anti-Vlaams karakter van de repressie: de rechtspraak in het Zuiden en het Noorden van het land vertoonde geen wezenlijke verschillen. De repressie was wel gericht tegen het Vlaamsnationalisme. Maar dat was heel Vlaanderen niet, zegen de auteurs terecht.

Zich baserend op parlementaire stukken, ministeriële richtlijnen, rapporten van magistraten, regeringsrapporten, etc. wijden de auteurs ook uit over aspecten die tot nog toe niet bestudeerd werden. Zo wordt vanuit een juridisch-institutionele benadering de voorgeschiedenis van de repressie geschreven en tonen de auteurs aan dat de Londense regering de toestand in het bezette land niet goed inschatte. We krijgen ook een helder overzicht van het incoherent en geïmproviseerd repressiebeleid dat regering en parlement in die chaotische naoorlogse periode voerden. Dat de politici de problemen aanvankelijk sterk onderschat hebben, staat nu wel vast. Dat komt overigens goed tot uiting in de bladzijden over de meer dan problematische toestanden in de gevangenis. Voor het eerst beschikken we nu over cijfers en gegevens over de epuratie en de onttrekking van de burgerrechten. Huyse en Dhondt gaan ook als eersten in op het correctiebeleid dat de regeringen vanaf eind 1946 voerden en waardoor via genademaatregelen, vervroegde vrijlatingen en eerherstel de repressie van de eerste fase afgezwakt werd.

Dat het hier om een rijk boek gaat, is dus duidelijk. Maar houdt dat ook in dat de geschiedenis

van de repressie nu volledig geschreven is? Zeker niet. Gegeven de opzet en het gebruikte bronnenmateriaal kan dat ook niet. Het boek overziet het terrein juridisch-institutioneel en niet zozeer vanuit een sociaal-politieke hoek. Individuele dossiers werden niet in het onderzoek betrokken — in tegenstelling tot wat de auteurs beweren, zijn ze in vele gevallen wel toegankelijk — en ook de archieven van de partijen, de pressiegroepen en de betrokken individuele politieke actoren bleven onbenut, evenals de pers trouwens, terwijl de historische literatuur over het interbellum, de bezettingsperiode en de jaren 1945-1950 goeddeels buiten beschouwing werd gelaten. De ontstaansgeschiedenis van de repressie- en epuratedossiers, de concrete kenmerken van de bestrafte collaboratie, de rol van de pers en van de publieke opinie, het sociaal-politieke profiel van de magistratuur, de impact van de partijen, van hun lokale structuren, hun zuilorganisaties, hun politieke vleugels, hun vakbonden, de rol van de patronale groepen, het leger, de kerk: het zijn alle thema's die nog in beeld moeten worden gebracht. En omdat dit in *Onverwerkt verleden* niet gebeurde, kan men de auteurs het verwijt maken dat ze wat al te voortvarend zijn geweest bij het formuleren van conclusies over de politieke impact van de Belgische repressie en epuratie. De meeste van deze conclusies hadden voorzichtigheids-halve beter als hypotheses gepresenteerd kunnen worden. Er is namelijk nog heel wat empirisch onderzoek over de naoorlogse periode te doen. Dat Huyse en Dhondt daartoe een zeer waardevolle bijdrage hebben geleverd, staat echter buiten kijf.

E. Witte

Clusterbespreking Nederlands-Indië in de tweede wereldoorlog

P. C. Boer, e. a., *De luchtstrijd om Indië. Operaties van de Militaire Luchtvaart KNIL in de periode december 1941-maart 1942* (Houten: Van Holkema & Warendorf, 1990, ix + 348 blz., f49,90, ISBN 90 269 4160 9); H. Jorisch, *Rood voor. Herinneringen van Hans Jorisch. Krijgsgevangene van de Japanners in Nagasaki* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1990, 106 blz., ISBN 90 6707 233 8); M. Hegener, *Guerilla in Mori. Het verzet tegen de Japanners op Midden-Celebes in de tweede wereldoorlog* (Amsterdam: Contact, 1990, 272 blz., f36,90, ISBN 90 2546868 3); H. Kroenbrink, *Wij, de jongens overzee* (Doetinchem: Stichting Staring instituut, Mr. H. J. Steenbergstichting, 1989, 288 blz.); A. Lagendijk, *Schakel tussen twee werelden. Repatriërings- en troepenschepen naar en van Indië 1945-1951* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1991, 80 blz., f29,90, ISBN 90 6707 276 2).

Drie jaar na de verschijning van *De luchtstrijd rond Borneo* is nu van de hand van dezelfde auteur *De luchtstrijd om Indië* verschenen waarin de operaties die de Militaire Luchtvaart boven Celebes, Ambon, Malakka, Singapore, Palembang, Bangka, Sumatra en Java uitvoerde in kaart zijn gebracht. Beide boeken vormen één geheel en geven zo een totaaloverzicht van de oorlogsoperaties van de Militaire Luchtvaart in Indië vanaf 8 december 1941 tot aan de capitulatie van het KNIL op 9 maart 1942.

Dit boek is evenals het eerste deel gebaseerd op een groot aantal interviews met oud ML-militairen of hun nabestaanden. Daarnaast werd gebruik gemaakt van rapporten en verklaringen die personeelsleden van de MLKNIL direct na de oorlog opstelden en van de vragenlijsten die op initiatief van de sectie Luchtvaart Historie in de jaren zestig aan oud-ML militairen werden rondgestuurd. Ook kon de schrijver beschikken over Japans archiefmateriaal, dag- en logboeken van de Japanse leger- en marine-luchtvaart, waardoor onder andere de datering van de gebeurtenissen niet al te veel problemen gaf.

Boer heeft gekozen voor een zo gedetailleerd mogelijke beschrijving van de feitelijke